

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΑΝΤΙ-ΠΑΙΔΕΙΑ (της Ιωάννας Μουτσοπούλου)

✘ Στη μεγαλύτερη παγκόσμια κρίση της εποχής μας οι περισσότεροι αναφέρονται στο έλλειμμα της παιδείας και την αρνητική επίδραση που έχει αυτό στην κατάσταση των ανθρώπων ατομικά και κοινωνικά. Τι όμως αντιλαμβάνονται υπό τον όρο “παιδεία” όσοι την επικαλούνται; Οι αντιλήψεις για το περιεχόμενο και την κατεύθυνση της παιδείας διαφέρουν σημαντικά και αποτελούν πεδίο ευρύτερης κοσμοαντίληψης, ιδεολογικών συγκρούσεων, προσκολλήσεων διαφόρων ειδών καθώς και προπαγάνδας οποιασδήποτε προέλευσης.

Επομένως, έχουμε μπροστά μας ένα πεδίο εξαιρετικά κρίσιμο και πολύπλοκο, το οποίο οι παρούσες γενιές καθώς και οι επόμενες πρέπει να το προσεγγίσουν με μία διαφορετική ματιά από αυτήν του παρελθόντος.

Αρχικά, θα πρέπει να ξεκαθαριστεί **ο σκοπός της παιδείας**, επειδή αυτός αποτελεί τον κρίσιμο κατευθυντικό παράγοντα.

Είναι ο σκοπός της να είναι κανείς απλώς εγγράμματος για να μπορεί να εργάζεται ώστε να επιβιώνει και έπειτα να πλουτίζει;

Είναι ο σκοπός της να ξεχωρίζει κανείς “πνευματικά”; Υπάρχει και η πνευματική υπεροψία, που δεν πρέπει να ξεχνάμε.

Η μέχρι τώρα εμπειρία έχει αποδείξει ότι ένα μεγάλο μέρος του κινήτρου της παιδείας είναι τα παραπάνω.

Είναι ο σκοπός της η απόκτηση γνώσεων για χάρη της γνώσης; Και, τότε, ποιο πρέπει να είναι το κίνητρο της γνώσης; Περιέργεια, δύναμη, έλεγχος ή η χαρά της γνώσης του κόσμου και της φύσης μας; Θα πρέπει αυτό το κίνητρο για γνώση να έχει

στοιχεία κοινωνικής ευθύνης ή όχι;

Είναι ο σκοπός της παιδείας να απελευθερώσει τον άνθρωπο από την τυφλότητα ή να τον απελευθερώσει από την κοινωνική ευθύνη; Και τι είναι η κοινωνική ευθύνη;

Είναι ο σκοπός της να ταυτίσει τον άνθρωπο με τις γνώσεις και τις δεξιότητες που απέκτησε ή να τον βοηθήσει στην αυτογνωσία και τη σχέση του με τον κόσμο; Μήπως πρέπει σ' αυτή τη σχέση να συμπεριλάβει και το όφελος του κόσμου όλου (όχι μόνον του ανθρώπινου) από αυτή τη γνώση σε μία αρμονική αλληλεπίδραση;

Είναι ο τομέας της γνώσης μόνον ο τομέας των πληροφοριών ή μήπως είναι κάτι βαθύτερο και ευρύτερο; Και τι σημαίνει αυτό το βαθύτερο για τον καθένα;

Πολλά ερωτήματα θα μπορούσαν να διατυπωθούν ακόμη, αλλά ήδη αυτά μετέχουν της φιλοσοφικής θεώρησης και είναι τρομερά δύσκολο να απαντηθούν. Γι' αυτόν τον λόγο χρειάζεται μεγάλη περίσκεψη όταν κανείς προσεγγίζει το ζήτημα της παιδείας.

Η παιδεία, όπως προκύπτει έμμεσα από τα ερωτήματα, είναι πρωταρχικά **πεδίο αξιακό, πεδίο αρχών ή ιδεών**, και αυτό αποτελεί τη μέγιστη δυσκολία της. Οι περισσότεροι, δυστυχώς, την προσεγγίζουν με έναν τρόπο απλοϊκό και χοντροκομμένο. Οι περισσότεροι διανοητές επικαλούμενοι την παιδεία θέλουν να δουν τα οράματά τους να ευοδώνονται μέσω της αντίστοιχης παιδείας και ... ποια είναι, τελικά, αυτά τα οράματα;

Δύο κατευθύνσεις υπήρξαν ως τώρα κυρίαρχες: Από το ένα μέρος, μία σχολική παιδεία προσαρμοσμένη κυρίως στην εθνική ακεραιότητα, δραματικότητα και υπεροχή, παράλληλα με μία κοινωνία προσηλωμένη ταυτόχρονα κυρίως στο έχειν, και, από το άλλο μέρος, μία παιδεία προσαρμοσμένη κυρίως στην επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων επιβίωσης και ελευθεριοτήτων διαφόρων ειδών. Παρά το μέρος μιας αληθινής ανάγκης που περιέχουν και οι δύο στάσεις, αποδείχθηκαν ανεπαρκείς στο να συγκρατήσουν τον κόσμο από την αποδόμησή του πολιτισμού, γιατί στην πραγματικότητα δεν απελευθέρωσαν τον άνθρωπο αλλά τον

εξάρτησαν από είδωλα που ελέγχονταν τόσο από άλλους όσο και από το μαζικό υποσυνείδητο, στοιχεία που είναι εξαιρετικά αλληλένδετα. Το υποσυνείδητο μπορεί να είναι κτήμα του ανθρώπου ατομικά και μαζικά, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι μπορεί να το κατανοήσει και να το ελέγξει – αντιθέτως, ο άνθρωπος ελέγχεται σε σημαντικό μέρος από αυτό. Ακόμη και αν είχαν συμμιχθεί οι δύο αυτοί τρόποι, πάλι θα ήταν ανεπαρκής ο συνδυασμός τους στο να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις της εποχής μας. Γιατί θα ήταν ανεπαρκής ο συνδυασμός αυτός; Γιατί και οι δύο κατευθύνσεις στοχεύουν σε είδωλα, σε εικόνες του ιδανικού και όχι στον ζωντανό άνθρωπο. Προϋποθέτουν ότι ο άνθρωπος είναι ό,τι βλέπουν και επιθυμούν και βάσει αυτής της εικόνας διατυπώνουν τα οράματά τους – όταν, βέβαια, είναι αληθινά και όχι σκοπιμότητες. Αλλά δεν γνωρίζουμε με πληρότητα (ούτε καν στον αναγκαίο βαθμό) τι είναι ο άνθρωπος, ώστε να μας επιτρέπεται να συρρικνώνουμε τόσο πολύ τον ορίζοντά του που να χωράει στον κόσμο της δικής μας επιθυμίας. Και, φυσικά, δεν θα συζητήσουμε ούτε για το μίσος που διαχωρίζει αυτές τις δύο στάσεις, όπου η καθεμιά διεκδικεί το απόλυτο ακόμη και αν δεν το ομολογεί, ούτε για το πλήθος των εκπροσώπων τους σε παγκόσμια κλίμακα με τα μειονεκτήματα που ήταν αναπόφευκτο να έχουν ως πρόσωπα, πράγμα που επιδείνωνε ακόμη περισσότερο την εφαρμογή τους.

Ο δε απλός και μη διανοητής άνθρωπος βρίσκεται έρμαιο τόσο των διαφόρων τέτοιων πεποιθήσεων, που στην κυριολεξία του επιβάλλονται από την ώρα που αποτελούν την κυρίαρχη άποψη σε μία κοινωνία, όσο και των δικών του επιθυμιών και προκαταλήψεων – και δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι αυτό το ψυχολογικό του υπόβαθρο διευκολύνει με τη σειρά του αυτή την έξωθεν επιβολή.

Σε μία τέτοια περιπλοκή αλληλεπίδρασης και ανεπάρκειας, πρέπει να σταθούμε σοβαρά και κριτικά απέναντι στα γεγονότα, στις πεποιθήσεις και, ακόμη περισσότερο, στα κίνητρα που διέπουν τη ζωή ατομικά και κοινωνικά και να στοχαστούμε για μια αληθινή προοπτική στο μέλλον. Τα κίνητρα είναι σοβαρότερο στοιχείο από

τη γνώση και τη θεωρία, γιατί είναι οι υποκινητές των πράξεων περισσότερο από τη θεωρία και τελικά προσαρμόζουν και στρεβλώνουν την όποια θεωρία έτσι ώστε να εξυπηρετούν συγκαλυμμένα τελικά το κίνητρο. Αυτό συμβαίνει, επειδή ο άνθρωπος είναι εσωτερικά διασπασμένος και δυσαρμονικός. Τα παραπάνω ερωτήματα δεν διατυπώθηκαν θεωρητικά ούτε για να μακρηγορήσουμε, αλλά γιατί πραγματικά η απάντησή μας σε αυτά επηρεάζει πρακτικά τη ζωή μας, έστω και αν δεν το καταλαβαίνουμε. Βέβαια, η απάντηση δεν μπορεί ούτε καν απαιτείται να προσεγγίζει την 'απόλυτη' Αλήθεια – όποια και να είναι – πράγμα, εξάλλου, που θα αποτελούσε ολοκληρωτισμό, γιατί δεν μπορούμε να την ξέρουμε. Επομένως, δεν μπορεί κανείς να ισχυριστεί δικαιολογημένα ότι αυτά είναι φαντασίες, αλλά, αντιθέτως, πρέπει να σκεφθεί ότι μπορεί να δώσει μία απάντηση που να είναι κατάλληλη για τα άμεσα προβλήματα της εποχής μας, δηλαδή να αποφεύγει τα λάθη του παρελθόντος και να διευκολύνει το άμεσο βήμα στο μέλλον. Και πρέπει να κατανοήσουμε ότι μικρές αλλαγές στα κίνητρα (αν αυτό προκύπτει ως ανάγκη από την πορεία της ιστορίας – και αναμφίβολα προκύπτει!) μπορούν να αλλάξουν ριζικά την ικανότητα κατανόησης και να προκύψουν άλλες δυνατότητες, γιατί, όταν η κατεύθυνση είναι ήδη επιλεγμένη, η κατανόηση εγκλωβίζεται σε αυτήν, τείνοντας στο να την ενισχύσει και όχι στο να την αλλάξει.

Το δεύτερο πρόβλημα στην εφαρμογή της παιδείας είναι το να διακρίνουμε τη λειτουργία της σε πολλά ως τώρα μη προβεβλημένα πεδία, ως μία εμφανής **αντι-παιδεία**. Η παιδεία δεν είναι μόνον αυτή που παρέχεται από το σχολείο, αλλά και αυτή που παρέχεται από την οικογένεια, την κοινωνία και τα κυρίαρχα κοινωνικά πρότυπα, όπως υπήρξε για την εποχή μας π.χ. η οικονομική επιτυχία ή τα πρότυπα ελευθερίας. Ακόμη και αν υποθέταμε ότι η σχολική παιδεία ήταν ιδανική, η υπόλοιπη ανεπίσημη παιδεία που ξέρουμε δεν θα μπορούσε παρά να καταστρέψει ό,τι θετικό θα δινόταν από το σχολείο. Είναι τόσο καταγιγιστική αυτή η κοινωνική επίδραση που πρέπει να αντιμετωπιστεί με σοβαρότητα, γιατί αφορά τους πάντες και όχι μόνον όσους ασχολούνται με τα σχολεία, παρά την μέγιστη ευθύνη τους.

Ένα τρίτο πρόβλημα είναι **οι δάσκαλοι**. Ο δάσκαλος δεν μπορεί να αντιμετωπίζει μόνον ως επαγγελματίας την παιδεία σε αυτή την πλήρη οικονομοποίηση της ζωής σήμερα, αλλά πρέπει να ασκεί ένα λειτούργημα. Το τι σημαίνει, βέβαια, ο όρος “λειτούργημα” συνδέεται στενά και άρρηκτα με τα ερωτήματα που τέθηκαν στην αρχή του παρόντος κειμένου και δεν μπορούμε να ξεμπερδέψουμε εύκολα με αυτόν, παπαγαλίζοντας τη λέξη επειδή έτσι έχουμε μάθει. Στο πλαίσιο, όμως, αυτού του αντικοινωνικού οικονομισμού της κρατούσας κοινωνικής αντίληψης, η παιδεία αποτελεί κυρίως πεδίο επαγγελματικής ασφάλειας για τον εργαζόμενο και απόκτησης επαγγελματικής δεξιότητας για τον εκπαιδευόμενο. Όμως, σε τελευταία ανάλυση, δεν μπορούμε να έχουμε από το ένα μέρος αποδεχθεί αυτόν τον οικονομισμό και τον ατομισμό τόσο καθολικά στη ζωή μας και, από το άλλο μέρος, να απαιτούμε και να προσδοκάμε ως θαύμα οι άνθρωποι εισερχόμενοι σε έναν σημαντικό τομέα να μεταλλάσσονται ξαφνικά σε λειτουργούς. Αυτό είναι μία τραγική πλάνη που οφείλεται καθαρά σε ανευθυνότητα.

Για την **πολιτική** δεν είναι αναγκαίο να μιλήσουμε, γιατί η παιδεία υπήρξε για την πολιτική πάντοτε ένα πεδίο προπαγάνδας πεποιθήσεων προσώπων ή ομάδων, πράγμα χιλιοειπωμένο. Βέβαια, οι όμοιες πεποιθήσεις δεν είχαν κατ’ ανάγκην όμοια προέλευση, δηλαδή μία πεποίθηση θα μπορούσε είτε να αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση κάποιας ελίτ, είτε να προέρχεται από μια υπερφίαλη σιγουριά ότι αυτή αποτελούσε μία πανάκεια για τα προβλήματα, είτε ακόμη και να είναι ορθή.

Όλη αυτή η προβληματική πιστεύουμε ότι κάπως προβάλλει το δίπολο παιδεία-αντιπαιδεία, στο οποίο ο συνδετικός κρίκος ανάμεσα στους δύο αυτούς πόλους είμαστε εμείς οι ίδιοι σαν άτομα και σαν κοινωνία.

Αλλά η παιδεία είναι ένα αχανές θέμα και πάρα πολλά πρέπει να σκεφθούμε, να πούμε και να αλλάξουμε. Γι’ αυτό ένα σύντομο κείμενο δεν μπορεί παρά να σκιαγραφήσει σύντομα και μόνον ορισμένες πτυχές του.

Ιωάννα Μουτσοπούλου

Μέλος της ΜΚΟ “Σόλων”

7/6/2017

Φωτογραφίες : pixabay.com